

Economia neobservată și corupția: legături și consecințe

Comentariu analitic

Autor: Iurie Morcoțilo

Iunie 2018

Economia neobservată și corupția sunt strâns legate și se alimentează reciproc. Răspândirea corupției în instituțiile publice permite agenților economici să se eschiveze de la plata impozitelor și ulterior să scape de pedeapsă. În același timp, corupția este o barieră adițională pentru micii antreprenori din economia neobservată pentru a intra în câmpul legal. Astfel de relații vicioase dintre corupție și economia neobservată s-au amplificat în ultimii ani în Republica Moldova și reprezintă o provocare majoră pentru dezvoltarea durabilă a țării.

Ce este economia neobservată?

Economia neobservată cuprinde totalitatea activităților economice, care nu cad în vizorul autorităților statului (Boxa 1). Faptul că unele activități economice sunt ascunse și nu cad în vizorul autorităților statului are un impact negativ asupra perspectivelor de dezvoltare a oricărei țări. Perspectivele de dezvoltare socio-economică sunt influențate negativ deoarece populația ocupată în economia neobservată are productivitate extrem de redusă, companiile neînregistrate nu au stimulente să facă investiții și nu achită impozitele către stat. Costul monetar al acestui model de dezvoltare economică se manifestă în colectări fiscale mai mici decât ar fi generat o economie complet formală. Colectări fiscale mai mici la bugetul public însă generează o reacție în lanț de reducere a cheltuielilor statului pentru serviciile publice, infrastructură, salarii, pensii etc.¹ Astfel, se creează un cerc vicios care este dificil de rupt în practică, fără a implementa politici structurale, dar și de combatere a corupției, cum va fi arătat mai jos.

Boxa 1. Componentele economiei neobservate

Economia neobservată este compusă din următoarele componente:

- **Producția în sectorul neformal, care** este rezultatul activității întreprinderilor neînregistrate și/sau mărimea cărora după numărul de salariați este sub pragul stabilit de autoritățile statistice, iar producția lor este destinată pieței. De obicei, aceste întreprinderi nu sunt înregistrate și fac parte din sectorul gospodăriilor casnice (e.g. echipe de constructori necalificați, vânzători ambulanți, taximetriști fără licență etc.). În majoritatea cazurilor, gospodăriile casnice "înființează" astfel de întreprinderi pentru ași asigura o ocupație și anumite venituri, din cauza lipsei oportunităților pe piața muncii oficiale sau existenței unor bariere de intrare în economia formală;
- **Producția gospodăriilor casnice pentru autoconsum** este activitatea economică, în rezultatul căreia gospodăriile casnice produc bunuri și servicii pentru consumul și/sau acumularea proprie, fără a înființa întreprinderi (e.g. gospodăriile casnice care cresc legume și fructe atât pentru consumul propriu, dar și pentru vânzarea lor la piațe);

¹ A. Lupușor, A. Fala, A. Popa, D. Cenușă, I. Morcoțilo, "Raport de Stare a Țării 2017", Expert-Grup, Chișinău, 2017.

- **Producția ascunsă în sectorul formal** include producția legală neînregistrată sau neraportată către organele administrative și fiscale ale statului, din cauza neraportării de către agenții economici. Scopul principal al agenților economici de a nu raporta către organele de control ale statului este evaziunea fiscală, deci neachitarea impozitelor, contribuțiilor sociale sau altor plăți (e.g. o întreprindere nu încheie contracte de muncă cu toți angajații săi);
- **Producția ilegală** cuprinde toate produsele și serviciile a căror vânzare, distribuire sau posesie este interzisă de lege (e.g. droguri etc.). În această categorie se înscrie și activitățile legale, care devin ilegale când se realizează de persoane neautorizate (e.g. braconajul, activități practicate fără licențe etc.).

Sursa: Biroul Național de Statistică, "Măsurarea elementelor economiei neobservate în Republica Moldova", Chișinău, 2003.

Ponderea activităților economice neobservate în economia Republicii Moldova este semnificativă. Conform datelor oficiale, în ultimii ani ponderea economiei neobservate a variat în jurul pragului de 22% - 24% din PIB-ul țării, cu excepția producției ilegale.² Cel mai îngrijorător fapt este că în ultimul deceniu s-a dublat ponderea producției ascunse în sectorul formal, deci a evaziunii fiscale. Ponderea acestei componente a economiei neobservate a crescut de la 4% din PIB în 2007 la 8% în 2016. De asemenea, în ultimii ani a crescut semnificativ ponderea populației ocupate în acest sector de la 30% din totalul populației ocupate în anul 2012 la 35% în 2017. Aceste tendințe îngrijorătoare vorbesc despre insuccesul reformelor structurale și a mediului de afaceri în ultimii ani, dar și a eșecului autorităților de a combate corupția în țară.

Corupția, de fapt, este unul dintre factorii importanți care influențează evoluția economiei neobservate și care necesită de a fi luat în calcul la elaborarea politicilor în acest domeniu. Din cauza corupției, instituțiile de control ale statului nu sunt capabile să depisteze și să pedepsească activitățile ilegale și de evaziune fiscală, dar și să faciliteze trecerea în sectorul formal a întreprinzătorilor neformali. În același timp, amplificarea economiei neobservate stimulează și fenomenul corupției, deoarece servește sursă de "bani murdari" pentru mituirea funcționarilor.

Care este legătura dintre economia neobservată și corupție?

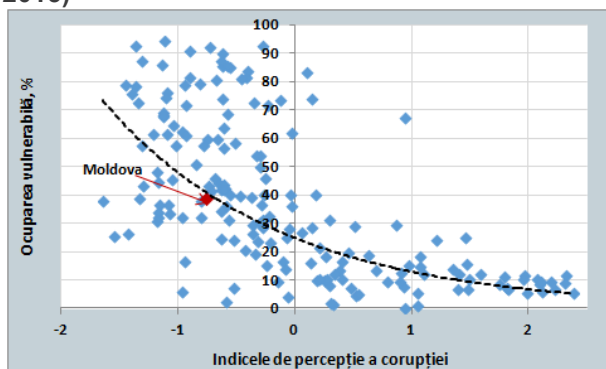
Corupția și economia neobservată sunt fenomene interdependente care se alimentează reciproc. Deci, țările cu o pondere semnificativă a economiei neobservate au și un nivel mai ridicat de corupție (Figura 1).³ Relația pozitivă dintre economia neobservată și corupție se explică prin faptul că în țările cu pondere mare a economiei neobservate agenții economici și persoanele fizice care practică activități informale apelează la practici de corupție pentru a evita detectarea, taxarea și penalizarea de către autoritățile publice (e.g. taximetriști fără licență sau vânzătorii ambulanți). De asemenea, companiile din sectorul formal pot să nu plătească impozitele sau contribuțiile sociale pentru angajații săi și să evite penalizări prin apelarea la mită către controlorii și inspectorii fiscali (e.g. fenomenul "salariului în plic"). Finalmente, coruperea angajaților din serviciile vamale, poliției și altor structuri de forță o să ducă la amplificarea activităților ilegale (e.g. contrabanda și spălarea de bani). La rândul său proliferarea fenomenului corupției în instituțiile publice, dar cu precădere în cele

² Datele publicate pe economia neobservată de către Biroul Național de Statistică nu includ componenta producției ilegale, din considerentul dificultății evidențierii și compilării statisticii în acest domeniu.

³ A. Buehn, F. Schneider, "Corruption and the Shadow Economy: A Structural Equation Model Approach", IZA DP No. 4182, 2009.

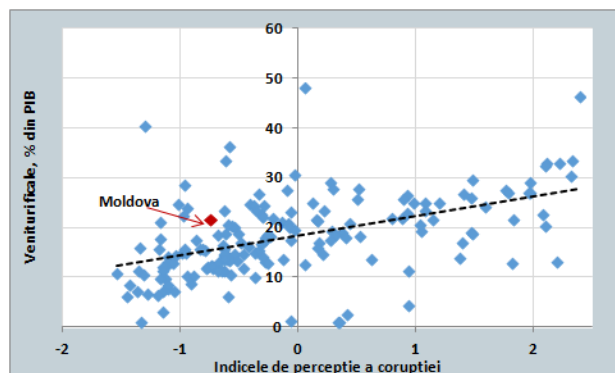
cu funcții de regulator, o să ducă la eșuarea politicilor de combatere a economiei neobservate, cu toate consecințele negative pentru dezvoltarea durabilă a oricărei țări. Mai mult decât atât, corupția din instituțiile publice servește drept o barieră adițională pentru multe companii din sectorul neformal de a se înregistra în câmpul legal, deoarece multe din ele sunt la pragul de rentabilitate și subzistență, și nu au resurse financiare pentru mită. Astfel, se creează un cerc vicios între corupție și economia neobservată, deoarece banii generați în acest sector sunt utilizați pentru coruperea oficialilor care sunt responsabili de combaterea proceselor economice neobservate.

Figura 1. Relația dintre ocuparea vulnerabilă și nivelul de percepție a corupției (media 2002-2015)⁴

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale

Figura 2. Relația dintre colectările fiscale și nivelul de percepție a corupției (media 2002-2014)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale și FMI

Una dintre repercusiunile cele mai grave ale corupției pentru o dezvoltare durabilă este erodarea capacității statului de a colecta taxe. În economiile cu ponderi semnificative ale proceselor neobservate, care sunt influențate și de corupție, administrația publică nu poate colecta destule taxe în buget și depind de alte surse de finanțare.⁵ Cu cât este mai coruptă țara, cu atât ponderea acumulărilor fiscale proprii ale statului în PIB este mai mică (Figura 2). Acumulări mai mici în bugetul public însă generează un set de probleme în lanț pentru dezvoltarea durabilă și accelerată a țărilor sărace. Astfel, din cauza veniturilor bugetare joase statul nu este capabil să amplifice investițiile în infrastructură (e.g. școli, spitale, drumuri), să majoreze salariile bugetarilor și plățile sociale pentru păturile vulnerabile ale populației (e.g. pensionarii, săracii, persoanele cu dizabilități).

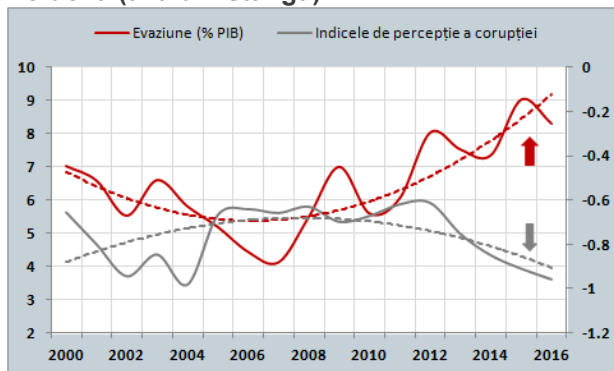
În ultimii ani în Republica Moldova s-a acutizat problema corupției și evaziunii fiscale.

În perioada anilor 2000 – 2016, ca și la nivel global, corelația dintre economia neobservată și nivelul corupției în Republica Moldova a fost pozitivă, dar nu prea puternică (doar 0,3). Totodată, dacă luăm în considerare nu toată economia neobservată, care depinde de mai mulți factori și are câteva componente, dar selectăm doar acea componentă ce întruchipează evaziunea fiscală (producția ascunsă în sectorul formal), atunci corelația va crește la 0,4 (Figura 3). Corelația însă devine și mai puternică după anul 2012, când nivelul de percepție a corupției s-a înrăutățit brusc, aproape până la minimele istorice, fiind însoțit de o ascensiune a evaziunii fiscale în țară. Astfel, creșterea corupției în ultimii ani a dus și la creșterea evaziunii fiscale, ceea ce a generat și diminuarea potențialelor încasări bugetare.

⁴ Date statistice oficiale pe economia neobservată nu sunt disponibile la nivel global și din acest considerent în Figura 1 a fost utilizat ca indicator înrudit ocuparea vulnerabilă. Indicele de percepție a corupției sunt preluați de la Banca Mondială (Indicatorii de Guvernare la nivel global), care variază între -2,5 (cea mai proastă performanță) și +2,5 (cea mai bună performanță).

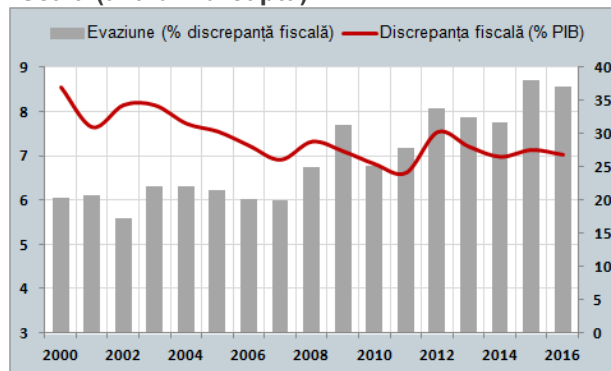
⁵ A. Baum, S. Gupta, E. Kimani, S. Jules Tapsoba, "Corruption, Taxes and Compliance", IMF WP/17/255, 2017.

Figura 3. Relația dintre nivelul corupției (axa din dreapta) și evaziunea fiscală în Republica Moldova (axa din stânga)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică și Băncii Mondiale

Figura 4. Evoluția discrepantei fiscale totale (axa din stânga) și celei provenite din evaziunea fiscală (axa din dreapta)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică

Creșterea nivelului corupției și a economiei neobservate duc la majorarea discrepantei fiscale – diferenței dintre veniturile fiscale colectate și cele potențiale. În ultimii ani discrepanta fiscală totală se estimează la circa 7% din PIB, ceea ce este echivalent cu aproximativ 9,5 mld. MDL în anul 2016.⁶ Astfel, din cauza existenței unei economii neobservate extinse, bugetul public anual nu încasează venituri în mărime de cel puțin 7% din PIB. Suma veniturilor fiscale potențiale însă este mai mare, deoarece în calcul nu s-au luat pierderile de la producția ilegală în economia națională. Se evidențiază însă creșterea rapidă a producției ascunse în sectorul formal (i.e. a evaziunii fiscale) începând cu anul 2009 ca pondere și amploare în totalul veniturilor ratate către buget. Până în anul 2009 doar circa 20% din totalul veniturilor ratate către buget puteau fi atribuite evaziunii fiscale, dar apoi ele au crescut până la 37% în 2016 sau aproximativ 3,5 mld. MDL (Figura 4). Astfel, se poate de afirmat că costul indirect al corupției generat de economia neobservată este creșterea veniturilor ratate către bugetul public.

Concluzii și recomandări

Corupția și economia neobservată sunt fenomene interdependente, care se alimentează reciproc. De obicei, țările cu un nivel ridicat de corupție au și ponderi majore a activităților economice neobservate în PIB-ul său. Aceste activități neobservate generează mai multe costuri directe și indirecte pentru societate, inclusiv și de corupție. Astfel, activitățile din economia neobservată generează fluxuri financiare care trebuie ascunse de către autoritățile publice pentru a nu fi impozitate și/sau penalizați actorii din acest sector. Pentru a evita impozitarea și penalizarea agenții economici apelează la mită și alte forme de corupere. La rândul său, un nivel ridicat de corupție în instituțiile publice servește drept o barieră adițională pentru multe întreprinderi neformale, care doresc să treacă în câmpul legal. Multe dintre aceste companii sunt prea mici pentru ași permite să dea mită mai multor funcționari. Aceste relații mutuale dintre corupție și economia neobservată duc la pierderi colosale ale bugetului public, din cauza impozitelor ratate, și perpetuează sărăcia mai multor persoane care sunt nevoite să activeze în sectorul neformal al economiei.

În ultimii ani fenomenul corupției și a evaziunii fiscale a luat amploare în Republica Moldova. Costurile indirecte pentru bugetul public din cauza economiei neobservate se

⁶ Estimarea făcută în baza metodologiei din A. Cobham "Tax evasion, tax avoidance, and development finance", Queen Elisabeth House Working Paper, No. 129, 2005.

cuantifică la circa 7% din PIB, sau circa 9,5 mld. MDL în anul 2016. Circa 37% din această sumă ține de evaziunea fiscală, care s-a amplificat începând cu anul 2009. Costul veniturilor ratate este și mai mare, dacă vor fi luate în considerare și producția ilegală din țară. Astfel, combaterea corupției și diminuarea economiei neobservate poate să ducă venituri adiționale la bugetul public de câteva miliarde MDL. Creșterea veniturilor fiscale prin combaterea evaziunii fiscale este un obiectiv strategic atât timp cât Republica Moldova depinde de surse externe de finanțare și are un deficit bugetar de 2% - 3% din PIB-ul său. Păstrarea acestor tendințe îngrijorătoare riscă să bulverseze toate reformele de modernizare a țării.

Diminuarea economiei observate se poate de atins prin elaborarea și implementarea unui set de politici sistematice, inclusiv și de combatere a corupției. Aceste politici trebuie să țintească fiecare componentă în parte a economiei neobservate și să includă reforme structurale de anvergură, fiscale și instituționale.⁷ Totodată, cum a fost arătat mai sus corupția este un factor important care influențează economia neobservată și fără combaterea acestui fenomen restul reformelor vor avea un impact redus. Astfel, un element-cheie care trebuie inclus în politicile de diminuare a economiei neobservate trebuie să fie cele de combatere a corupției.

---

⁷ A. Lupușor, A. Fala, A. Popa, D. Cenușă, I. Morcoțilo, "Raport de Stare a Țării 2017", Expert-Grup, Chișinău, 2017.